

Cultura română
pe înțelesul patrioților

Mircea Vasilescu este profesor la Facultatea de Litere, Universitatea din București, unde a înființat și a coordonat programele de master „Teoria și practica editării” și „Studii literare”. Predă cursuri despre mass-media, politici culturale, marketing cultural, presă culturală. A fost redactor-șef al revistei *Dilema veche* între 1998 și 2015, a inițiat și a organizat Festivalul Dilema Veche de la Alba Iulia. A fost membru în boardul editorial Eurozine (www.eurozine.com), rețeaua revistelor culturale europene (2008–2012). A publicat, între altele, volumele: „*Iubite cetitoriule...*”: *Lectură, public și comunicare în cultura română veche*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001; *Mass-comédia: Situații și moravuri ale presei de tranziție*, Editura Curtea Veche, București, 2001; *Europa dumitale: Dus-întors între „noi” și „ei”*, Editura Polirom, Iași, 2007; *Eurotextes: Le continent qui nous sépare*, MetisPresses, Geneva, 2010. A tradus din Michel Foucault, François Furet, Sergio Romano.

MIRCEA VASILESCU

Cultura română
pe înțelesul patrioților

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Să începem cu sfârșitul

În ianuarie-februarie 2017, în România au avut loc mari proteste de stradă, provocate de o ordonanță de urgență dată de guvern într-o ședință care s-a desfășurat seara târziu, fără ca această ordonanță să figureze pe ordinea de zi comunicată oficial. Documentul viza reducerea/eliminarea unor pedepse pentru fapte de corupție și redefinirea abuzului în serviciu. Mulți comentatori au ajuns la concluzia că protestele au fost provocate nu atât de conținutul în sine al ordonanței, cât de *maniera* în care a fost adoptată (noaptea, oarecum „neoficial” – de aici și lozinca „noaptea, ca hoții!”) de un executiv abia instalat de câteva săptămâni, cu un program de guvernare ambițios și susținut de o majoritate parlamentară confortabilă.

Protestele și-au atins vârful duminică, 5 februarie, când au fost prezenți, după unele estimări, aproximativ 300 000 de oameni în Piața Victoriei din București și încă pe-atâția în multe localități din țară, inclusiv în orașe unde nu s-a ieșit în stradă niciodată de la căderea lui Ceaușescu până acum (Alexandria, Urziceni, Bârlad și altele). După alte estimări, cifrele sunt exagerate. Dar, oricum, au fost cele mai ample proteste din 1989 încoace. Un prieten, jurnalist din Germania, mi-a spus

că a calculat câți germani ar trebui să iasă în stradă (proporțional cu populația) pentru a egala dimensiunea protestelor din România: peste 2,5 milioane. Or, spunea, niciodată n-au fost atâția oameni la vreun protest în Germania.

Presa internațională a urmărit și a comentat protestele din România. France 24 a vorbit despre o „primăvară europeană“, considerând că cetățenii români oferă un exemplu de participare civică întregii Europe.¹ Gaspard Koenig, scriitor și filozof francez, a considerat că manifestațiile de la noi au o dimensiune europeană: „Românii ne reamintesc astfel că, în aceste timpuri de euroscepticism, Uniunea Europeană este garanția ultimă a statului de drept. Românii, spre deosebire de noi, vesticii, au mai vie în memorie autocrația și deci strâmbă mai puțin din nas în fața eurocrațiilor. Europa este plictisitoare, dar salutară“. Și a pus o întrebare retorică, asupra căreia merită reflectat: „Și dacă renașterea europeană va veni mai puțin de la «nucleul» fondator și mai mult de la dinamismul periferiei sale?”² *New York Times* a oferit spațiu, în ediția sa online, pentru mărturiile ale cetățenilor români despre confruntarea lor cu corupția în viața de toate zilele. Articolul a apărut în engleză și în română, ceea ce pentru o țară obsedată de decenii de „imaginea în lume“ ar trebui să fie un motiv de mândrie: când au mai apărut, în *NYT*, texte în limba română?³ Într-un interviu pentru *La Repubblica* (și când a mai luat *La Repubblica*

1. Într-un telejurnal din 8 februarie 2017: <https://youtu.be/ZtCA-FasoSTc>.

2. În *Les Echos*, ediția online, 7 februarie 2017: <http://www.lesechos.fr/idees-debats/editos-analyses/0211780855807—la-lecon-anti-corrup-tion-des-citoyens-roumains-2063200.php>. V. și <http://www.rfi.ro/special-paris-92955-romania-ne-aratat-caile-democratiei-gaspard-koenig-les-echos>.

3. *New York Times*, ediția online, 10 februarie 2017, https://www.nytimes.com/2017/02/10/world/europe/romania-coruptie-guvern-justitie.html?_r=0.

interviuri unor intelectuali români?...), Andrei Pleșu spune că tinerii care au manifestat sunt „singura speranță împotriva curentelor naționaliste, autoritare, xenofobe“. Sunt „tineri curajoși, dar nu numai. Informați, hotărâți. Convinși că democrația trebuie apărată. O tânără elită urbană, genială prin creativitatea sloganurilor împotriva puterii. Și sunt maturi: refuză violența și agresivitatea, aleg umorul, strigă că «situația e atât de gravă, încât au ieșit în piață și introvertiții». Sunt instruiți, disciplinați, imuni la demagogie, nu se identifică cu vreun partid, dar răspund imperativelor etice“¹. Mircea Cărtărescu a scris, în *Frankfurter Allgemeine Zeitung*: „Václav Havel vorbea despre puterea celor fără putere. Despre asta e vorba și-n România de azi. Ne adunăm cu sutele de mii pe străzi și în piețe ca să ne exercităm puterea împotriva fricii, a frigului, a ticăloșiei umane, a corupției organizate, a disprețului și aroganței. Ca să arătăm că politica trebuie să fie etică și în folosul oamenilor. Trăim vremuri mizerabile și nu avem pe cine să dăm vina, căci vina e în întregime a noastră. [...] Vrem să ne reinventăm ca popor și ca cetățeni. Vrem să ne putem privi în ochi, în oglindă, fără să ne fie rușine“².

Participanții la proteste erau în primul rând (dar nu numai) oameni tineri, care au trăit cea mai mare parte a vieții lor după căderea comunismului. Erau „conectați“ (iar telefonul mobil cu internet a avut un rol important în toată povestea), purtau pancarte cu inscripții pline de creativitate și de ironie, cu subtile referințe culturale și simpatice jocuri de cuvinte, scrise în

1. *La Repubblica*, ediția online, 8 februarie 2017, http://www.repubblica.it/esteri/2017/02/08/news/andrei_plesu_la_loro_rivolta_e_l_unic_a_speranza_contro_il_ritorno_all_oscurementismo_-157848862.

2. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, ediția online, 12 februarie 2017, http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/mircea-c-rt-rescu-ue-ber-die-proteste-in-bukarest-14871842.html?printPagedArticle=true#-pageIndex_2.

română și în engleză. Câteva exemple: *No country for old thieves; No, amu îi bai!; Sper să umpli biblioteca din Alexandria!; De veghe în lanul de ocară; Și eu sap oameni, dar sunt arheolog; Obiectivul meu ca educatoare e să îi ajut pe copii să mai pună altă întrebare!!!* (aluzie la Florin Iordache, pe atunci ministrul justiției, care repeta la o conferință de presă: „Altă întrebare?“); *Îi atâta de grav că o ieșit și introvertiții; Și Tecuci e aici! Ne-a sărit muștarul!; Mediciniștii cer guvernului să studieze și ei celula!; Don't make corruption great again!!!; La mulți ani cu sănătate și-un veac de singurătate!; Trebuie să fii nebun să te pui cu un popor al cărui desert preferat e coliva; „No more Victoria's Secrets“* (plus o poză cu Palatul Victoria); *Make Jilava great again!; I have seen smarter cabinets at IKEA; Așa e când votezi fără să citești „Terms and Conditions“; Dragnea, connecting people.*

Manifestanții aveau steaguri ale României, dar și ale Uniunii Europene sau ale altor țări. Și susțineau idei, principii, valori europene. S-ar putea spune că i-a scos în stradă, în ultimă instanță, patriotismul? Sunt convins că da: voiau „o țară ca afară“ (cum sună una dintre lozinci), care să ducă până la capăt procesul de modernizare (adică, în termenii lui Anthony Giddens, o democrație capitalistă cu instituții solide).

În acest context, pe 8 februarie 2017, 83 de academicieni (din totalul de 205, titulari și corespondenți) au publicat o scrisoare¹. (Trei – Mircea Dumitru, Mariana Nicolesco, Wilhelm Dancă – s-au dezis ulterior.) Autorii textului se declară „îngrijorați de evoluțiile interne și internaționale din ultimele decenii, caracterizate printr-o continuă și alarmantă încercare de erodare a identității, suveranității și unității naționale a României, cu multe acțiuni plasate sub semnul globalismului nivelator sau al unei exagerate «corectitudini politice», dar și

1. <http://www.mediafax.ro/cultura-media/document-asa-sa-ne-judece-viitorul-apelulc-elor-82-de-academicieni-pentru-stabilitatea-romaniei-16154214>.

cu multe acțiuni îndreptate direct împotriva statului și popoului român (rescrierea tendențioasă, lacunară sau chiar mistificatoare a istoriei, denigrarea simbolurilor naționale, subminarea valorilor și instituțiilor fundamentale, sabotarea viitorului, dezmoștenirea generațiilor care vin după noi prin vânzarea pământului, a resurselor solului și subsolului, prin defrișări masive, prin înstrăinarea sau falimentarea unităților economice, prin degradarea învățământului și a sistemului sanitar, prin politizarea excesivă a tuturor subsistemelor statului și societății, ceea ce are ca efect deprofesionalizarea, confuzia valorilor, corupția, lipsa de eficiență, apariția unor tensiuni sociale)“. După această listă de îngrijorări, autorii enumeră dezideratele:

„Ne pronunțăm cu tărie în favoarea identității, suveranității și unității naționale, solicităm instituțiilor abilitate ale statului român, de la toate nivelurile, să vegheze și să acționeze pentru a preveni, pentru a contracara și, atunci când se încalcă legea, pentru a pedepsi toate diversiunile și agresiunile la adresa identității, suveranității și unității naționale a României și a stabilității statului de drept. Chemăm alături de noi, în acest demers, întregul popor român, pe toți locuitorii acestui pământ. Ne adresăm în particular intelectualilor, invitându-i să fie exemplu de înțelepciune și de patriotism, ne adresăm oamenilor politici, invitându-i să conlucreze cu responsabilitate și patriotism pentru binele României, cu atât mai mult cu cât ne aflăm în preajma sărbătoririi Centenarului Marii Uniri, a centenarului aducerii împreună a tuturor provinciilor românești, eveniment pe care poporul român l-a așteptat, pentru care a suferit, a lucrat și a luptat atâtea veacuri și pe care l-a realizat cu atâtea jertfe. Să ne cinstim eroii, să fim la înălțimea lor, lăsând generațiilor următoare, tuturor locuitorilor României, o țară unită, suverană, cu dragoste pentru trecut și pentru cultura sa, cu respect de sine, stăpână pe pământul său, educată și prosperă, o țară a Europei Unite, dar cu identitate proprie, românească. Așa să ne judece viitorul“.

S-ar putea spune, în ultimă instanță, că scrisoarea academi-cienilor a fost generată de patriotism? Sunt convins că da: în

viziunea autorilor, țara e pândită de tot felul de pericole și, ca atare, trebuie apărată; iar pentru asta e nevoie de solidaritatea „întregului popor român“, care trebuie să urmeze „exemplul de înțelepciune și patriotism“ al intelectualilor.

Astfel de texte – precum lozincile/sloganurile, pe de o parte, și o scrisoare deschisă, pe de altă parte – pot fi indicii foarte interesante pentru temperatura „spiritului public“. În scurtimea lor sintetică se poate „citi“ o întreagă istorie discursivă. Ele concentrează, „formulaic“¹, ideologii, curente de opinie, „viziuni despre lume“ reduse la elemente retorice ușor inteligibile și identificabile și, mai ales, cu impact. Coincidența în apariția celor două tipuri de documente – pe de o parte, sloganurile protestatarilor, pe de altă parte, scrisoarea academicienilor – m-a făcut să le privesc ca expresii caracteristice ale spiritului public, ca mici sinteze expresive ale unor teme recurente în ultimii treizeci de ani.

S-a discutat mult – și se discută încă – despre acele proteste. Unii reprezentanți ai puterii au declarat că protestatarii sunt susținuți și plătiți de George Soros și de multinaționale (de străini, așadar).² Fiind vorba despre proteste împotriva guvernului, despre parlament și politicieni, unele comentarii au considerat că miza este *politică*: unii sunt cu guvernul și cu partidul la putere, alții nu. Alți comentatori au considerat că este vorba mai ales despre *cetățeni* și *implicare civică*, despre societatea românească și despre structura ei: în piață au fost prezenți în special tinerii activi profesional, dar și civic. Ei au o altă mentalitate, un alt mod de a vedea relațiile sociale și

1. Walter J. Ong, *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*, Methuen, London and New York, 1982.

2. Tema „George Soros ca țap ispășitor“ a fost lămurită și argumentată foarte bine, după părerea mea, de Marian Voicu în cartea sa *Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism*, Editura Humanitas, București, 2018.

raporturile dintre cetățean și puterea politică. Manifestanții și-au atras criticile și reproșurile „celorlalți”, eventual mai vârstnici (dar nu neapărat), care cred că rolul cetățeanului în democrație se încheie după ce a votat, iar guvernul trebuie lăsat să guverneze până la următoarele alegeri, timp în care publicul trebuie să urmărească actualitatea la televizor, pentru că altminteri „destabilizează țara” și „oferă o imagine proastă a României în străinătate”. S-a vorbit despre „două Români”. Dar se vorbește despre asta de peste 25 de ani, ca și despre susținerea din străinătate a manifestațiilor antiguvernamentale, despre destabilizarea țării și despre imaginea României în lume. Nimic nou. Toate aceste teme zac în spațiul public aproape permanent: din când în când, scot capul la iveală din adormire, încing spiritele și ocupă scena. Așa că sunt reluate și tocate mărunț, în marea sărăcie de idei în care se zbate de ani întregi o bună parte din mass-media. Principalele consecințe ale acestei risipe de vorbe pe aceleași pseudo-subiecte sunt că nu se ating problemele esențiale, iar discuția nu avansează. Nu e, de fapt, o dezbatere. E mai degrabă o confruntare între monologuri ferme și ireconciliabile, printre care cu greu se strecoară și câteva opinii mai nuanțate. Cu unele „pauze de respirație”, cam aceasta este atmosfera dominantă în societatea românească de la căderea comunismului și până azi. Un soi de maniheism politizat și ideologizat, care s-a construit, în harabura tranziției, pe vechiul slogan stalinist „cine nu e cu noi e împotriva noastră”. Transformările postcomuniste – pentru care nu eram deloc pregătiți în 1990 – au pigmentat acest mod de non-gândire cu un pic de otravă suplimentară: clamarea, la tot pasul, a „dreptului la opinie”, deprins conștiințios de unii, superficial de alții, deloc de unii dintre concetățenii noștri. Dar invocat intensiv și extensiv de toată lumea. De ce? Pentru că se poate. E libertate și avem drepturi.

Aici, cred, intrăm pe nesimțite în sfera *culturii*. A culturii politice, sociale, dar și a culturii-pur-și-simplu. Cu „două

Românii“ sau nu, cu politică sau fără, protestele au evidențiat, după părerea mea, o problemă *culturală*. Un *deficit de cultură a libertății* și de cultură în general. Dacă unii vor liniște și stabilitate în țară (așa cum cerea fostul președinte Ion Iliescu încă din 1990), iar alții simt nevoia să reacționeze manifestând în piața publică este pentru că ei se raportează la *culturi* diferite. Dacă unora li se pare că o manifestație civică e „plătită din afară“, de către forțe ostile țării, iar altora li se pare firesc să-și consume timpul stând în piață, pe un ger cumplit, ca să-și exprime opiniile e pentru că cele două categorii se revendică de la două moduri diferite, din punct de vedere cultural, de a înțelege relația cu „străinătatea“, dar și cu formele libertății de exprimare. Dacă unii se tem de „globalismul nivelator“, iar alții manifestează – în fața Guvernului *României* – cu lozinci scrise în limba engleză e pentru că între cele două categorii există diferențe *culturale*. Dacă și unii, și ceilalți, sunt patrioți și preocupați de imaginea României în străinătate, dar nu înțeleg același lucru prin această formulă repetată ca o mantră de aproape trei decenii, e pentru că nu se pot pune de acord, *cultural vorbind*, asupra unor întrebări: ce înseamnă „imaginea României“ și de ce ținem atât de mult ca aceasta să fie bună pentru străini? Dacă există, într-adevăr, „două Români“ (sau mai multe), cum pot fi ele puse de acord asupra câtorva chestiuni esențiale? Oare nu *cultura* e cea care ar trebui să le unească? Nu se spune că *identitatea națională* se formează în primul rând prin cultură? Și ce înseamnă, de fapt, cultura română? Dacă într-un sondaj de opinie s-ar pune întrebarea „Iubiți cultura română?“, probabil că aproape toți ar răspunde „da“. Și-atunci de ce nu ne înțelegem?

Încerc să răspund pe parcursul acestei cărți. N-ar fi trebuit, de fapt, să existe. Începusem să scriu *alta*¹, în care analizez

---

1. *Mașina de tocat idei. Intelectualii și mass-media în România post-comunistă*. Am publicat câteva fragmente în revista *Dilema veche* și în

Cuprins

Să începem cu sfârșitul	5
Banii pentru cultură. Între sărăcie, emoție și demagogie	15
E nevoie ca statul să susțină financiar cultura?	15
De unde și cum vin banii, de fapt?	21
Ce este Ministerul Culturii și ce-ar trebui să fie?	24
Totuși, totuși	34
Alți bani. Încercări legislative	41
Despre uniuni, pe scurt	49
Bani privați pentru cultură. De unde și cum?	60
Și piața? Vânzările?	74
Din ce trăiesc scriitorii și artiștii?	77
Cât costă cultura română?	85
Lectura. O temă strategică fără strategii	88
De ce cartea nu-i ca berea?	89
Lectura – o temă strategică	101
Un mic exemplu de „cărți pentru mase”	109
Subvenționăm producția sau consumul?	112
Viața de toate zilele a unui cititor	117
Cum se informează cititorii?	121
Cum se formează cititorii?	129

Patria, poneiul și „polonezul“. Cazul ICR	142
O scurtă istorie	147
Câteva fapte.	155
Controverse.	168
Schimbarea	184
Cărtărescu și statul român	191
Înapoi la „cultura oficială“. Dar și la irelevanță	207
„Ce se pierde când totul se câștigă“	217
Câte culturi încap într-una singură?	224
Ce (mai) este cultura?	228
Dar cultura română?	238
„În Anul Centenarului“	248
O listă de cărți.	257